

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a treia)

10 septembrie 2009*

În cauza C-97/08 P,

având ca obiect un recurs formulat în temeiul articolului 56 din Statutul Curții de Justiție, introdus la 27 februarie 2008,

Akzo Nobel NV, cu sediul în Arnhem (Țările de Jos),

Akzo Nobel Nederland BV, cu sediul în Arnhem,

Akzo Nobel Chemicals International BV, cu sediul în Amersfoort (Țările de Jos),

Akzo Nobel Chemicals BV, cu sediul în Amersfoort,

Akzo Nobel Functional Chemicals BV, cu sediul în Amersfoort,

* Limba de procedură: engleza.

reprezentate de C. Swaak, M. van der Woude și M. Mollica, avocats,

recurente,

cealaltă parte în proces fiind:

Comisia Comunităților Europene, reprezentată de domnii X. Lewis și F. Castillo de la Torre, în calitate de agenți, cu domiciliul ales în Luxemburg,

pârâtă în primă instanță,

CURTEA (Camera a treia),

compusă din domnul A. Rosas, președinte de cameră, domnii J. N. Cunha Rodrigues, J. Klučka, doamna P. Lindh și domnul A. Arabadjiev (raportor), judecători,

avocat general: doamna J. Kokott,
grefier: domnul R. Grass,

având în vedere procedura scrisă,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 23 aprilie 2009,

pronunță prezenta

Hotărâre

- ¹ Prin recursul formulat, Akzo Nobel NV (denumită în continuare „Akzo Nobel”), Akzo Nobel Nederland BV (denumită în continuare „Akzo Nobel Nederland”), Akzo Nobel Chemicals International BV (denumită în continuare „Akzo Nobel Chemicals International”), Akzo Nobel Chemicals BV (denumită în continuare „Akzo Nobel Chemicals”) și Akzo Nobel Functional Chemicals BV (denumită în continuare „Akzo Nobel Functional Chemicals”) solicită Curții să anuleze Hotărârea Tribunalului de Primă Instanță al Comunităților Europene din 12 decembrie 2007, Akzo Nobel și alții/Comisia (T-112/05, Rep., p. II-5049, denumită în continuare „hotărârea atacată”), prin care acesta le-a respins acțiunea având ca obiect anularea Deciziei 2005/566/CE din 9 decembrie 2004 privind o procedură de aplicare a articolului 81 din Tratatul CE și a articolului 53 din Acordul privind SEE (cauza COMP/E-2/37.533 – Clorură de colină) (JO 2005, L 190, p. 22, denumită în continuare „decizia în litigiu”).
- ² În această decizie, Comisia Comunităților Europene a repropoșat destinatarilor o încălcare unică și continuă a articolului 81 alineatul (1) CE și, începând de la 1 ianuarie 1994, a articolului 53 alineatul (1) din Acordul privind Spațiul Economic European din 2 mai 1992 (JO 1994, L 1, p. 3, Ediție specială, 11/vol. 53, p. 4).

Cadrul juridic comunitar

- 3 În temeiul articolului 15 alineatul (2) din Regulamentul nr. 17 al Consiliului din 6 februarie 1962, Primul regulament de punere în aplicare a articolelor [81] și [82] din tratat (JO 1962, 13, p. 204, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 3):

„Comisia poate, în temeiul unei decizii, să aplice întreprinderilor și asocierilor de întreprinderi amenzi de cel puțin o mie de unități de cont și de cel mult un milion de unități de cont, această din urmă sumă putând ajunge până la 10 % din cifra de afaceri realizată în cursul exercițiului financiar precedent de fiecare dintre întreprinderile care au participat la încălcare, atunci când, cu intenție sau din neglijență:

- (a) acestea încalcă prevederile articolului [81] alineatul (1) sau ale articolului [82] din tratat sau

[...]” [traducere neoficială]

- 4 Articolul 23 alineatul (2) din Regulamentul (CE) nr. 1/2003 al Consiliului din 16 decembrie 2002 privind punerea în aplicare a normelor de concurență prevăzute la articolele 81 și 82 din tratat (JO 2003, L 1, p. 1, Ediție specială, 08/vol. 1, p. 167) prevede:

„Comisia poate aplica, prin decizie, amenzi asupra întreprinderilor și asociațiilor de întreprinderi atunci când, în mod intenționat sau din neglijență, acestea:

(a) încalcă articolul 81 sau articolul 82 din tratat sau

[...]

Pentru fiecare întreprindere și asociație de întreprinderi care participă la încălcarea normelor, amenda nu depășește 10 % din cifra de afaceri totală din exercițiul financiar precedent.

[...]”

Situația de fapt

- 5 Potrivit constatărilor Comisiei, la care Tribunalul se referă în hotărârea atacată, situația de fapt este următoarea.
- 6 Ulterior primirii, în luna aprilie 1999, a unei cereri de aplicare de măsuri de clemență din partea unui producător american, Comisia a inițiat o investigație privind sectorul clorurii de colină la nivel mondial, investigație care a acoperit perioada cuprinsă între 1992 și sfârșitul anului 1998.
- 7 Clorura de colină face parte din grupul vitaminelor hidrosolubile din complexul B (vitamina B4). Aceasta este utilizată, în principal, în industria alimentației animale drept

aditiv alimentar. În afară de producători, piața clorurii de colină interesează, pe de o parte, prelucrătorii, care cumpără produsul de la producători sub formă lichidă și îl transformă în clorură de colină pe suport fie pentru producător, fie pentru ei înșiși, și, pe de altă parte, distribuitorii.

- 8 Recurente sunt cinci societăți care aparțin grupului Akzo Nobel și fac parte din producătorii de clorură de colină. Pe perioada acoperită de investigația Comisiei, Akzo Nobel, societatea-mamă a grupului, deținea direct sau indirect 100 % din capitalul celorlalte recurente. Astfel, aceasta deținea 100 % din capitalul filialelor sale Akzo Nobel Nederland și Akzo Nobel Chemicals International. Akzo Nobel Nederland era proprietară a 100 % din capitalul filialei sale Akzo Nobel Chemicals, care deținea ea însăși întregul capital al Akzo Nobel Functional Chemicals.
- 9 Cifra de afaceri mondială consolidată declarată de Akzo Nobel în 2003, care este exercițiul imediat anterior deciziei în litigiu, era de 13 miliarde de euro.
- 10 În ceea ce privește Spațiul Economic European (SEE), a fost pusă în aplicare o înțelegere la două niveluri diferite, dar strâns legate între ele, și anume la nivel mondial și la nivel european.
- 11 La nivel mondial, mai multe societăți nord-americane și europene, printre care și recurentele, au participat la activități anticoncurențiale între luna iunie 1992 și luna aprilie 1994. Numai societățile europene, printre care figurau și recurentele, au participat la reuniuni care puneau în aplicare înțelegerea la nivel european, care a durat din luna martie 1994 până în luna octombrie 1998.
- 12 Comisia a considerat acordurile încheiate la nivelurile mondial și european o încălcare complexă și continuă unică privind SEE, la care producătorii nord-americani au

participat o anumită perioadă, iar producătorii europeni pe parcursul întregii perioade vizate de investigația Comisiei.

- 13 La 9 decembrie 2004, Comisia a adoptat decizia în litigiu. La articolul 1 din această decizie, Comisia a constatat că mai multe întreprinderi, printre care și recurențele, au încălcat articolul 81 alineatul (1) CE și articolul 53 din Acordul privind SEE prin participarea la un ansamblu de acorduri și practici concertate referitoare la stabilirea prețurilor și la împărțirea piețelor, precum și la acțiuni concertate împotriva concurenților din sectorul clorurii de colină în SEE.
- 14 În ceea ce privește grupul Akzo Nobel, Comisia a decis să adreseze decizia în litigiu în comun și în solidar tuturor recurențelor. Akzo Nobel Nederland, Akzo Nobel Chemicals International și Akzo Nobel Chemicals sau societățile de care acestea depind au participat direct la încălcare. Akzo Nobel Functional Chemicals a fost creată ca filială a Akzo Nobel Chemicals în luna iunie 1999. În consecință, Comisia a considerat că Akzo Nobel Functional Chemicals era succesoarea în drept a societății sale mamă în ceea ce privește cea mai mare parte a activităților din sectorul clorurii de colină exercitate anterior de aceasta din urmă și, pentru acest motiv, trebuia să fie de asemenea destinatară a deciziei respective.
- 15 În ceea ce privește, mai exact, Akzo Nobel, Comisia a considerat că aceasta constituia o unitate economică împreună cu celelalte persoane juridice din grupul Akzo Nobel destinatare ale deciziei în litigiu și că această unitate economică a participat la înțelegere. Comisia a concluzionat că societatea respectivă era în măsură să exercite o influență decisivă asupra politicii comerciale a filialelor sale, la care deținea, direct sau indirect, întreg capitalul, și că era posibil să se presupună că a exercitat în mod efectiv o astfel de influență. În consecință, Comisia a concluzionat că filialele Akzo Nobel nu aveau autonomie comercială, ceea ce a determinat-o să îi adreseze acesteia decizia în litigiu, în pofida faptului că nu participase ea însăși la înțelegere.

16 Comisia a apreciat că lipsa autonomiei comerciale a societăților operaționale sau a unităților comerciale ale grupului Akzo Nobel era dovedită și prin documentele depuse de Akzo Nobel în timpul procedurii administrative.

17 Întemeindu-se pe partea de piață a tuturor recurentelor și, în special, pe datele menționate la punctul 9 din prezenta hotărâre, la articolul 2 din decizia în litigiu, Comisia a aplicat recurentelor în comun și în solidar o amendă de 20,99 milioane de euro pentru încălcările prevăzute la articolul 1 din această decizie.

Acțiunea în fața Tribunalului și hotărârea atacată

18 În susținerea acțiunii formulate în fața Tribunalului pentru anularea deciziei în litigiu, recurente au invocat trei motive.

19 Comisia a considerat acțiunea respectivă inadmisibilă pentru motivul că, în opinia sa, aceasta nu fusese introdusă în conformitate cu articolul 21 din Statutul Curții de Justiție și cu articolul 44 din Regulamentul de procedură al Tribunalului sau vădit neîntemeiată în ceea ce le privește pe Akzo Nobel Nederland, Akzo Nobel Chemicals International și Akzo Nobel Chemicals, dat fiind că acțiunea respectivă, care trebuia analizată ca cinci acțiuni individuale, nu conținea motive susceptibile să justifice anularea deciziei în litigiu, în măsura în care decizia respectivă stabilea răspunderea acestor societăți sau în măsura în care stabilea cuantumul amenzii cu privire la acestea. Comisia susținea în subsidiar că, pentru aceleași motive, cu toate că erau destinate ale deciziei respective, era evident că filialele Akzo Nobel nu aveau interesul să exercite o acțiune în anularea acestei decizii.

- 20 Tribunalul a respins excepția de inadmisibilitate ridicată de Comisie la punctele 31 și 32 din hotărârea atacată.
- 21 În ceea ce privește fondul, primul motiv al reclamantelor era întemeiat pe imputarea greșită a unei răspunderi solidare societății Akzo Nobel, societate holding a grupului, deținătoare direct sau indirect a 100 % din capitalul filialelor sale.
- 22 Reclamantele arătau că influența decisivă pe care trebuia să o exercite o societate-mamă pentru i se imputa răspunderea pentru comportamentele filialei sale trebuia să se refere la politica comercială *stricto sensu* a acesteia din urmă.
- 23 În consecință, Comisia ar trebui să dovedească, în primul rând, posibilitatea societății-mamă de a exercita o putere de conducere astfel încât să priveze filiala sa de orice autonomie în linia de activitate comercială și, în al doilea rând, faptul că a exercitat această putere.
- 24 Din jurisprudența comunitară ar rezulta că s-ar putea prezuma că o filială deținută în proporție de 100 % a aplicat instrucțiunile care i-au fost date de societatea sa mamă. În aceste condiții, pentru ca Comisia să fie obligată să rețină numai răspunderea unei filiale, ar trebui ca aceasta din urmă să își stabilească în mare parte ea însăși politica sa comercială. Din momentul în care această împrejurare ar fi demonstrată, Comisia ar fi obligată să dovedească din nou faptul că societatea-mamă a exercitat în mod efectiv o influență decisivă într-un caz concret.
- 25 De aici ar rezulta că organizarea unitară a unui ansamblu de societăți, precum cea a grupului Akzo Nobel, nu ar fi suficientă prin ea însăși pentru a face superflua necesitatea de a aduce dovada implicării efective a societății-mamă.

26 Reclamantele considerau că au dovedit faptul că filialele Akzo Nobel își stabileau în mare parte ele însele politica lor comercială și că, astfel, au răsturnat prezumția de care beneficia Comisia. Reclamantele considerau că aceasta din urmă ar fi trebuit să dovedească faptul că societatea respectivă exercitase o influență decisivă asupra politicii comerciale a celorlalte reclamante. Or, Comisia nu ar fi îndeplinit această obligație, ținând seama de faptul că elementele, altele decât deținerea întregului capital, pe care s-a întemeiat Comisia pentru a constata răspunderea comună și solidară a Akzo Nobel pentru încălcare sunt fie lipsite de relevanță, fie greșite.

27 În ceea ce privește primul motiv invocat de reclamante în susținerea acțiunii, Tribunalul a examinat cu titlu preliminar posibilitatea de a imputa societății-mamă comportamentul ilicit al unei filiale, pronunțându-se după cum urmează:

„57 Trebuie amintit mai întâi că noțiunea de întreprindere în sensul articolului 81 CE include entități economice care constau, fiecare, într-o organizare unitară de elemente personale, materiale și imateriale, ce urmărește în mod durabil un scop economic determinat, organizare care poate contribui la săvârșirea unei încălcări vizate de această dispoziție (a se vedea Hotărârea Tribunalului din 20 martie 2002, HFB și alții/Comisia, T-9/99, Rec., p. II-1487, punctul 54 și jurisprudența citată).

58 În consecință, între societatea-mamă și filiala acesteia nu este o relație de instigare referitoare la încălcare, nici, cu atât mai mult, o implicare a primei în încălcarea menționată, ci faptul că acestea constituie o singură întreprindere în sensul menționat mai sus este cel care împuternicește Comisia să adreseze decizia prin care aplică amenzi societății-mamă a unui grup de societăți. Într-adevăr, trebuie amintit că dreptul comunitar al concurenței recunoaște că diferitele societăți care aparțin aceluiași grup constituie o entitate economică și deci o întreprindere în sensul articolelor 81 CE și 82 CE, dacă societățile vizate nu își stabilesc în mod autonom comportamentul lor pe piață (Hotărârea Tribunalului din 30 septembrie 2003, Michelin/Comisia, T-203/01, Rec., p. II-4071, punctul 290).

- 59 Trebuie arătat de asemenea că, în vederea aplicării și executării deciziilor Comisiei în materie de drept al concurenței, este necesară identificarea în calitate de destinatar a unei entități care are personalitate juridică (a se vedea în acest sens Hotărârea Tribunalului din 20 aprilie 1999, *Limburgse Vinyl Maatschappij și alții/Comisia*, cunoscută sub numele «PVC II», T-305/94-T-307/94, T-313/94-T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 și T-335/94, Rec., p. II-931, punctul 978).
- 60 În cazul particular în care o societate-mamă deține 100 % din capitalul filialei sale autoare a unui comportament ilicit, există o prezumție simplă potrivit căreia societatea-mamă respectivă exercită o influență decisivă asupra comportamentului filialei sale (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 25 octombrie 1983, *AEG[-Telefunken]/Comisia*, 107/82, Rec., p. 3151, punctul 50, și Hotărârea PVC II, punctul 59 de mai sus, punctele 961 și 984) și că acestea constituie, în consecință, o singură întreprindere în sensul articolului 81 CE (Hotărârea Tribunalului din 15 iunie 2005, *Tokai Carbon și alții/Comisia*, T-71/03, T-74/03, T-87/03 și T-91/03, [...], punctul 59). Drept urmare, revine societății-mamă care contestă în fața instanței comunitare o decizie a Comisiei de a-i aplica o amendă pentru un comportament săvârșit de filiala acesteia sarcina de a răsturna această prezumție, aducând elemente de probă care pot demonstra autonomia acesteia din urmă (Hotărârea Tribunalului din 27 septembrie 2006, *Avebe/Comisia*, T-314/01, Rec., p. II-3085, punctul 136; a se vedea de asemenea, în acest sens, Hotărârea Curții din 16 noiembrie 2000, *Stora Kopparbergs Bergslags/Comisia*, C-286/98 P, Rec., p. I-9925, denumită în continuare «Hotărârea Stora», punctul 29).
- 61 În această privință, trebuie subliniat că, dacă este adevărat că la punctele 28 și 29 din Hotărârea Stora, punctul 60 de mai sus, Curtea a prezentat, pe lângă deținerea în proporție de 100 % a capitalului filialei, și alte împrejurări, precum necontestarea influenței exercitate de societatea-mamă asupra politicii comerciale a filialei sale și reprezentarea comună a celor două societăți în cursul procedurii administrative, nu este mai puțin adevărat că împrejurările menționate nu au fost evidențiate de Curte decât în scopul de a expune ansamblul elementelor pe care Tribunalul își întemeiează raționamentul pentru a concluziona că acesta nu se bazase doar pe deținerea de societatea-mamă a întregului capital al filialei. În consecință, faptul că aprecierea Tribunalului în această cauză a fost confirmată de Curte nu poate avea drept consecință modificarea principiului consacrat la punctul 50 din Hotărârea *AEG[-Telefunken]/Comisia*, punctul 60 de mai sus.

- 62 În aceste condiții, este suficient să demonstreze Comisia că întreg capitalul unei filiale este deținut de societatea sa mamă pentru a concluziona că aceasta din urmă exercită o influență decisivă asupra politicii sale comerciale. Drept urmare, Comisia va fi în măsură să considere societatea-mamă răspunzătoare în solidar pentru plata amenzii aplicate filialei sale, cu excepția cazului în care această societate dovedește că filiala sa nu aplică în esență directivele emise de aceasta și, în consecință, se comportă în mod autonom pe piață.
- 63 Trebuie analizat de asemenea, în cadrul prezentelor observații introductive, argumentul care ocupă un loc central în înscrisurile reclamantelor, potrivit căruia influența prezumată a societății-mamă pe motivul deținerii întregului capital al filialei sale se raportează la politica comercială *stricto sensu* a acesteia [...]. Potrivit reclamantelor, intră în domeniul de aplicare al acestei politici, de exemplu, strategia de distribuție și de prețuri. În consecință, potrivit acestui argument, societatea-mamă ar putea răsturna prezumția demonstrând că filiala administrează aceste aspecte specifice ale politicii sale comerciale fără a primi directive în această privință.
- 64 În acest sens, trebuie indicat că, în cadrul analizei existenței unei entități economice între mai multe societăți care fac parte din același grup, instanța comunitară a analizat dacă societatea-mamă putea influența politica de prețuri (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 14 iulie 1972, [Imperial Chemical Industries]/Comisia, 48/69, Rec., p. 619, punctul 137, și Hotărârea Geigy/Comisia, 52/69, Rec., p. 787, punctul 45), activitățile de producție și de distribuție (a se vedea în acest sens Hotărârea Curții din 6 martie 1974, Istituto Chemioterapico Italiano și Commercial Solvents/Comisia, 6/73 și 7/73, Rec., p. 223, punctele 37 și 39-41), obiectivele de vânzare, marjele brute, cheltuielile de vânzare, «cash flow»-ul, stocurile și marketingul (Hotărârea Tribunalului din 12 ianuarie 1995, Viho/Comisia, T-102/92, Rec., p. II-17, punctul 48). Totuși, nu se poate deduce din aceasta că doar aceste aspecte fac parte din noțiunea de politică comercială a unei filiale în scopul aplicării articolelor 81 CE și 82 CE cu privire la societatea sa mamă.
- 65 Dimpotrivă, rezultă din această jurisprudență, coroborată cu considerațiile care figurează la punctele 57 și 58 de mai sus, că societății-mamă îi revine obligația să supună aprecierii Tribunalului orice element referitor la legăturile organizatorice, economice și juridice dintre filiala sa și ea însăși și pe care societatea-mamă îl

consideră ca fiind de natură să demonstreze că acestea nu constituie o entitate economică unică. Rezultă de asemenea din aceasta că, în momentul când efectuează aprecierea, Tribunalul trebuie să țină cont de ansamblul elementelor care îi sunt prezentate de părți, al căror caracter și a căror importanță pot varia în funcție de caracteristicile proprii fiecărui caz în parte.

66 În lumina acestor considerații trebuie verificat dacă Akzo Nobel și filialele sale destinate ale [deciziei în litigiu] constituie o entitate economică unică.”

28 Prin urmare, la punctele 67-85 din hotărârea atacată, Tribunalul a examinat diferitele elemente ale dosarului și a hotărât că reclamantele nu au reușit să răstoarne prezumția potrivit căreia Akzo Nobel, societate-mamă deținătoare a 100 % din capitalul filialelor sale destinate ale deciziei în litigiu, exercita o influență decisivă asupra politicii acestora din urmă. De aici, Tribunalul a concluzionat că această societate constituia împreună cu celelalte reclamante o întreprindere în sensul articolului 81 CE, fără a fi nevoie să se verifice dacă a exercitat influență asupra acestora, și a respins primul motiv invocat de reclamante în susținerea acțiunii lor.

29 În ceea ce privește al doilea și al treilea motiv, întemeiate pe încălcarea articolului 23 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1/2003, în măsura în care cuantumul amenzii depășește 10 % din cifra de afaceri realizată în 2003 de Akzo Nobel Functional Chemicals, și, respectiv, pe o încălcare a obligației de motivare referitoare la imputarea răspunderii solidară societății Akzo Nobel, Tribunalul le-a respins la punctele 90 și 91, precum și, respectiv, la punctele 94-96 din hotărârea atacată. La punctul 97 din aceasta, Tribunalul a respins, așadar, în întregime acțiunea cu care era sesizat.

Concluziile părților

30 Prin recursul formulat, recurentele solicită Curții:

- anularea hotărârii atacate, în măsura în care prin aceasta s-a respins motivul întemeiat pe faptul că societății Akzo Nobel i s-a imputat în mod greșit răspunderea comună și solidară;

- anularea deciziei atacate, în măsura în care prin aceasta i s-a imputat societății Akzo Nobel răspunderea pentru încălcare, și

- obligarea Comisiei la plata tuturor cheltuielilor de judecată, atât în ceea ce privește procedura în primă instanță, cât și recursul, în măsura în care se referă la motivul invocat în prezentul recurs.

31 Comisia solicită respingerea recursului și obligarea recurentelor la plata cheltuielilor de judecată.

Cu privire la recurs

Cu privire la admisibilitate

Cu privire la interesul recurentelor, altele decât Akzo Nobel, de a exercita acțiunea

32 Comisia susține în esență că, în măsura în care motivul unic de recurs privește în mod exclusiv răspunderea Akzo Nobel, aceasta din urmă este singura care are interesul ca hotărârea atacată să fie anulată. Recursul ar fi inadmisibil în ceea ce privește celelalte recurente, deoarece răspunderea acestora sau amenda care le-a fost aplicată nu ar fi contestate.

33 În această privință, trebuie să se arate că existența unui interes al recurentului de a exercita calea de atac presupune ca recursul, prin rezultatul său, să poată aduce un beneficiu părții care l-a introdus (a se vedea în acest sens Ordonanța din 8 aprilie 2008, Saint-Gobain Glass Deutschland/Comisia, C-503/07 P, Rep., p. I-2217, punctul 48 și jurisprudența citată).

34 În speță, hotărârea atacată a menținut decizia în litigiu care impune tuturor reclamantelor obligația de a plăti în comun și în solidar amenda de 20,99 milioane de euro aplicată de Comisie. Rezultă că Akzo Nobel Nederland, Akzo Nobel Chemicals International, Akzo Nobel Chemicals și Akzo Nobel Functional Chemicals au interes să obțină anularea hotărârii atacate (a se vedea, prin analogie, Ordonanța Tribunalului din 2 august 2001, Saxonia Edelmetalle/Comisia, T-111/01 R, Rec., p. II-2335, punctul 17).

35 Astfel, dacă hotărârea atacată trebuia să fie anulată în ceea ce privește răspunderea societății Akzo Nobel, situația filialelor acesteia s-ar schimba în special față de implicațiile care decurg din normele răspunderii solidare.

³⁶ Prin urmare, excepția de inadmisibilitate ridicată de Comisie cu privire la interesul de a exercita acțiunea al Akzo Nobel Nederland, al Akzo Nobel Chemicals International, al Akzo Nobel Chemicals și al Akzo Nobel Functional Chemicals trebuie respinsă.

Cu privire la existența unui motiv nou, prezentat pentru prima dată în cadrul recursului

³⁷ Comisia susține de asemenea că motivul unic de recurs constituie un motiv nou, prezentat pentru prima dată în cadrul recursului, și care, prin urmare, este inadmisibil în măsura în care cuprinde aspecte pe care recurențele nu le-au ridicat în fața Tribunalului. Astfel, prin motivul respectiv, recurențele ar contesta chiar existența unei prezumții potrivit căreia o societate-mamă exercită o influență decisivă asupra unei filiale atunci când deține 100 % din capitalul acesteia, în timp ce, în fața Tribunalului, acestea nu ar fi contestat niciodată existența prezumției respective și, încercând să o răstoarne, ar fi recunoscut că era aplicabilă în speță. De asemenea, ar fi inadmisibile argumentele recurențelor referitoare la obiectul relevant al activității filialei, asupra căruia se răsfrânge influența decisivă exercitată de societatea-mamă.

³⁸ În temeiul articolului 118 din Regulamentul de procedură al Curții, articolul 42 alineatul (2) din același regulament, care interzice, în principiu, invocarea de motive noi pe parcursul procesului, se aplică procedurii în fața Curții care are ca obiect un recurs împotriva unei decizii a Tribunalului. În cadrul unui recurs, competența Curții se limitează astfel la analiza aprecierii realizate de Tribunal în privința motivelor dezbătute în fața acestuia (a se vedea printre altele Hotărârea din 18 ianuarie 2007, PKK și KNK/Consiliul, C-229/05 P, Rep., p. I-439, punctul 61). Astfel, a permite unei părți să invoce pentru prima dată în fața Curții un motiv pe care nu l-a invocat în fața Tribunalului ar echivala cu a-i permite să sesizeze Curtea cu un litigiu mai extins decât cel cu care a fost

investit Tribunalul (a se vedea, în acest sens, Hotărârea din 28 iunie 2005, Dansk Rørindustri și alții/Comisia, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P-C-208/02 P și C-213/02 P, Rec., p. I-5425, punctul 165).

39 În această privință, trebuie să se arate că recurente au invocat în fața Tribunalului un motiv întemeiat pe imputarea greșită a unei răspunderi solidare societății Akzo Nobel, prin care susțineau că aceasta nu exercitase o influență decisivă asupra comportamentului comercial al filialelor sale și că nu forma împreună cu acestea o unitate economică. Prin urmare, este necesar ca argumentele referitoare la prezumția potrivit căreia o societate-mamă exercită o influență decisivă asupra unei filiale în cazul deținerii a 100 % din capitalul acesteia, invocate de recurente în fața Curții, să fie considerate o dezvoltare a motivului respectiv. Astfel, în măsura în care aceste argumente și cele referitoare la obiectul relevant al activității filialei asupra căruia se răsfrânge influența decisivă exercitată de societatea-mamă constituie argumente suplimentare cu privire la aplicarea normelor referitoare la posibilitatea de a imputa societății Akzo Nobel comportamentul filialelor sale, recurente nu au modificat obiectul litigiului cu care era sesizat Tribunalul.

40 În consecință, este necesar ca recursul să fie declarat admisibil.

Cu privire la fond

41 În susținerea recursului, recurente invocă un motiv unic prin care arată că, respingând motivul întemeiat pe atribuirea greșită a răspunderii pentru încălcarea societății Akzo Nobel, Tribunalul a făcut o aplicare inexactă a noțiunii „întreprindere” în sensul articolului 81 CE și al articolului 23 alineatul (2) din Regulamentul nr. 1/2003. Acest motiv cuprinde două aspecte distincte.

Cu privire la primul aspect al motivului unic, întemeiat pe definirea greșită a sarcinii probei care revine Comisiei în ceea ce privește lipsa autonomiei filialei

— Argumentele părților

42 Recurențele susțin că Tribunalul a aplicat un criteriu juridic greșit pentru a stabili dacă filialele Akzo Nobel acționau sau nu acționau în mod autonom pe piață.

43 Potrivit recurențelor, în mod normal, Comisiei îi revine obligația de a aduce proba exercitării reale a unei influențe comerciale decisive a societății-mamă asupra filialei sale. Cu toate acestea, pentru a ușura această sarcină a probei, Curtea ar fi instituit o prezumție relativă.

44 În Hotărârea Stora, Curtea ar fi precizat în mod expres că simpla deținere a 100 % din capitalul unei filiale nu este suficientă, în sine, pentru a stabili răspunderea societății-mamă, dacă se contestă că aceasta a exercitat o influență comercială decisivă asupra filialei. În această hotărâre, Curtea ar fi urmat astfel raționamentul avocatului general Mischo, expus la punctul 48 din concluziile prezentate în cauza în care s-a pronunțat hotărârea respectivă, potrivit căroră, deși obligația aflată în sarcina Comisiei de a demonstra că societatea-mamă a exercitat în mod efectiv o influență decisivă asupra comportamentului filialei sale este mai puțin împovărătoare în cazul în care deține 100 % din capitalul acesteia din urmă, rămâne necesară prezentarea unui element suplimentar în raport cu gradul de participare, însă acesta poate consta și în indicii de probă.

45 Prin urmare, deținerea întregului capital social al filialei combinată cu existența unor indicii suplimentare ar genera o prezumție potrivit căreia filiala nu a acționat în mod autonom pe piață. Comisia nu ar putea, așadar, să se eschiveze de la sarcina probei care îi incumbă numai prin referirea la împrejurarea că societatea-mamă deține 100 % din capitalul filialei sale. Aceasta ar trebui, de asemenea, să furnizeze alte indicii care să demonstreze că societatea-mamă exercită în mod real o influență decisivă asupra filialei

sale. Tribunalul ar fi încălcat acest principiu atunci când a hotărât că este suficient să se demonstreze de către Comisie că întregul capital al unei filiale este deținut de societatea sa mamă pentru a concluziona că aceasta din urmă exercită o influență decisivă asupra politicii comerciale a acestei filiale.

⁴⁶ În plus, în alte două hotărâri, și anume în cea din 15 septembrie 2005, DaimlerChrysler/Comisia (T-325/01, Rec., p. II-3319), precum și în cea din 26 aprilie 2007, Bolloré și alții/Comisia (T-109/02, T-118/02, T-122/02, T-125/02, T-126/02, T-128/02, T-129/02, T-132/02 și T-136/02, Rep., p. II-947), Tribunalul ar fi aplicat în mod corect principiul amintit la punctul precedent, atunci când a hotărât că numai elementul referitor la deținerea întregului capital al filialei, deși constituie un indiciu puternic al existenței, în favoarea societății-mamă, a unei puteri de influențare a comportamentului pe piață al acestei filiale, nu este suficient pentru ca societății-mamă să îi fie imputată răspunderea pentru comportamentul acesteia și rămâne necesară prezentarea unui element suplimentar în raport cu gradul de participare, însă acesta poate consta și în indicii.

⁴⁷ Recurențele critică de asemenea Tribunalul pentru că a ușurat sarcina probei ce revine Comisiei și pentru că, astfel, a adoptat o concepție cu privire la această sarcină a probei care încalcă dreptul la apărare. Astfel, Comisia ar fi ținută să prezinte ceea ce consideră ca fiind indicii suplimentare în sensul Hotărârii Stora, astfel cum este interpretată de recurențe, în etapa comunicării privind obiecțiunile, iar nu numai în etapa deciziei. Or, în comunicarea privind obiecțiunile, Comisia și-ar fi întemeiat intenția de a considera că Akzo Nobel răspunde în comun și în solidar numai pe faptul că această societate deținea 100 % din capitalul societăților care au participat la încălcare. În schimb, în decizia în litigiu, Comisia s-ar fi întemeiat și pe indicii suplimentare, în sensul Hotărârii Stora, indicii care ar fi fost elaborate în mod artificial prin denaturarea elementelor invocate de recurențe în răspunsul adresat la comunicarea privind obiecțiunile.

⁴⁸ În sfârșit, recurențele critică punctul 62 din hotărârea atacată, în care, hotărând că, pentru ca prezumția în cauză să fie răsturnată, trebuie să se dovedească faptul că filiala nu aplică, în esență, directivele emise de societatea-mamă, Tribunalul ar fi adoptat o

soluție care ar fi avut drept consecință că această prezumție nu poate fi răsturnată decât în cazul în care directivele ar fi fost emise de societatea-mamă.

49 Comisia arată că împrejurarea că filiala are personalitate juridică distinctă de cea a societății-mamă nu este suficientă pentru ca societății-mamă să nu îi fie imputat comportamentul filialei, în special atunci când filiala nu își decide în mod autonom comportamentul pe piață, ci aplică în esență instrucțiunile care îi sunt date de societatea-mamă. Ar fi inutil să se verifice dacă aceasta a făcut uz în mod efectiv de puterea sa de a influența în mod decisiv politica comercială a filialei sale atunci când 100 % din capitalul acesteia este deținut de societatea-mamă.

50 Curtea nu ar fi repus în discuție acest principiu în Hotărârea Stora. Aceasta ar fi admis că, atunci când o filială este deținută în proporție de 100 % de societatea-mamă, se prezumă că aceasta și-a exercitat puterea de a influența comportamentul filialei sale. Potrivit Comisiei, deși la punctul 29 din Hotărârea Stora Curtea a hotărât că era legitim ca Tribunalul să se întemeieze pe această prezumție, în special după ce a constatat că, în procedura administrativă, societatea-mamă s-a prezentat ca fiind singurul interlocutor al Comisiei în legătură cu încălcarea avută în vedere, Curtea a făcut referire la acest ultim element cu titlu subsidiar, în calitate de element suplimentar în favoarea posibilității de a imputa încălcarea societății-mamă.

51 Într-o serie de hotărâri ale Tribunalului s-ar fi aplicat prezumția respectivă prin trimitere la Hotărârea Stora, fără a condiționa aplicarea acesteia de prezentarea unor indicii suplimentare. Hotărârile citate anterior DaimlerChrysler/Comisia, precum și Bolloré și alții/Comisia nu ar repune în discuție aplicarea acestei prezumții. Astfel, în aceste două hotărâri, Tribunalul ar fi confundat noțiunea de control asupra filialei cu cea de exercitare a acestui control, numai aceasta din urmă fiind prezumată atunci când întreg capitalul filialei este deținut de societatea-mamă. În plus, indiciile suplimentare ar fi fost examinate cu ocazia analizării probelor prezentate pentru răsturnarea prezumției.

- 52 În ceea ce privește argumentul referitor la încălcarea dreptului la apărare, Comisia apreciază că existența prezumțiilor în dreptul comunitar al concurenței nu este neobișnuită. Anunțând întreprinderea respectivă că are intenția să se întemeieze pe o prezumție, Comisia ar oferi acestei întreprinderi oportunitatea de a-și exprima opinia cu privire la acest aspect și de a-i furniza orice element care să susțină opinia sa. Dat fiind că întreprinderea este cea care deține toate informațiile referitoare la funcționarea sa internă, această repartizare a sarcinii probei ar fi absolut logică.
- 53 În ceea ce privește critica referitoare la punctul 62 din hotărârea atacată, Comisia arată că aceasta se bazează pe o lectură eronată a unei fraze extrase din context. Tribunalul ar fi vrut să spună că o filială este o entitate economică autonomă dacă aceasta nu respectă directivele societății-mamă. Aceasta ar fi situația fie dacă nu este dată nicio directivă, fie în împrejurarea în care directivele nu sunt respectate.

— Aprecierea Curții

- 54 Cu titlu preliminar, trebuie să se arate că dreptul comunitar al concurenței vizează activitățile întreprinderilor (Hotărârea din 7 ianuarie 2004, Aalborg Portland și alții/Comisia, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P și C-219/00 P, Rec., p. I-123, punctul 59) și că noțiunea de întreprindere cuprinde orice entitate care exercită o activitate economică, independent de statutul juridic al acestei entități și de modul său de finanțare (a se vedea printre altele Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia, citată anterior, punctul 112, Hotărârea din 10 ianuarie 2006, Cassa di Risparmio di Firenze și alții, C-222/04, Rec., p. I-289, punctul 107, precum și Hotărârea din 11 iulie 2006, FENIN/Comisia, C-205/03 P, Rec., p. I-6295, punctul 25).
- 55 Curtea a precizat de asemenea că noțiunea de întreprindere, plasată în acest context, trebuie să fie înțeleasă în sensul că desemnează o unitate economică chiar dacă din punct de vedere juridic această unitate economică este constituită din mai multe persoane fizice sau juridice (Hotărârea din 14 decembrie 2006, Confederación Española de Empresarios de Estaciones de Servicio, C-217/05, Rec., p. I-11987, punctul 40).

- 56 În cazul în care o astfel de entitate economică încalcă normele privind concurența, răspunderea pentru această încălcare revine entității respective, potrivit principiului răspunderii personale (a se vedea în acest sens Hotărârea din 8 iulie 1999, Comisia/Anic Partecipazioni, C-49/92 P, Rec., p. I-4125, punctul 145, Hotărârea din 16 noiembrie 2000, Cascades/Comisia, C-279/98 P, Rec., p. I-9693, punctul 78, precum și Hotărârea din 11 decembrie 2007, ETI și alții, C-280/06, Rep., p. I-10893, punctul 39).
- 57 Încălcarea dreptului comunitar al concurenței trebuie să fie imputată fără echivoc unei persoane juridice căreia i se vor putea aplica amenzi și comunicarea privind obiecțiunile trebuie să fie adresată acesteia din urmă (a se vedea în acest sens Hotărârea Aalborg Portland și alții/Comisia, citată anterior, punctul 60, și Hotărârea din 3 septembrie 2009, Papierfabrik August Koehler și alții/Comisia, C-322/07 P, C-327/07 P și C-338/07 P, punctul 38). De asemenea, este important ca în comunicarea privind obiecțiunile să fie indicată calitatea în care unei persoane juridice îi sunt reproșate faptele invocate.
- 58 Dintr-o jurisprudență constantă rezultă că un comportament al unei filiale poate fi imputat societății-mamă în special atunci când, deși are personalitate juridică distinctă, această filială nu își decide în mod autonom comportamentul pe piață, ci aplică în esență instrucțiunile care îi sunt date de societatea-mamă (a se vedea în acest sens Hotărârea Imperial Chemical Industries/Comisia, citată anterior, punctele 132 și 133, Hotărârea Geigy/Comisia, citată anterior, punctul 44, Hotărârea din 21 februarie 1973, Europemballage și Continental Can/Comisia, 6/72, Rec., p. 215, punctul 15, precum și Hotărârea Stora, punctul 26), având în vedere, mai ales, legăturile organizatorice, economice și juridice care unesc cele două entități juridice (a se vedea, prin analogie, Hotărârea Dansk Rørindustri și alții/Comisia, punctul 117, precum și Hotărârea ETI și alții, citată anterior, punctul 49).
- 59 Într-adevăr, aceasta este situația deoarece într-un asemenea caz societatea-mamă și filiala sa fac parte din aceeași unitate economică și, prin urmare, formează o singură întreprindere, în sensul jurisprudenței menționate la punctele 54 și 55 din prezenta hotărâre. Astfel, faptul că o societate-mamă și filiala sa constituie o singură întreprindere în sensul articolului 81 CE permite Comisiei să adreseze o decizie care să se aplice amenzi societății-mamă fără să fie necesară stabilirea implicării personale a acesteia din urmă în cadrul încălcării.

- 60 În cazul particular în care o societate-mamă deține 100 % din capitalul filialei sale care a săvârșit o încălcare a normelor comunitare ale concurenței, pe de o parte, această societate-mamă poate exercita o influență decisivă asupra comportamentului acestei filiale (a se vedea în acest sens Hotărârea Imperial Chemical Industries/Comisia, citată anterior, punctele 136 și 137) și, pe de altă parte, există o prezumție relativă potrivit căreia societatea-mamă respectivă exercită în mod efectiv o influență decisivă asupra comportamentului filialei sale (a se vedea în acest sens Hotărârile AEG-Telefunken/Comisia, citată anterior, punctul 50, și Stora, punctul 29).
- 61 În aceste condiții, este suficient să dovedească de către Comisie că întregul capital al unei filiale este deținut de societatea sa mamă pentru a prezuma că aceasta din urmă exercită o influență decisivă asupra politicii comerciale a acestei filiale. Prin urmare, Comisia va fi în măsură să considere societatea-mamă răspunzătoare în solidar pentru plata amenzii aplicate filialei sale, cu excepția cazului în care această societate-mamă, căreia îi revine obligația de a răsturna această prezumție, nu prezintă elemente de probă suficiente de natură să demonstreze că filiala sa se comportă în mod autonom pe piață (a se vedea în acest sens Hotărârea Stora, punctul 29).
- 62 Astfel cum a arătat în mod corect Tribunalul la punctul 61 din hotărârea atacată, deși este adevărat că, la punctele 28 și 29 din Hotărârea Stora, în afara deținerii a 100 % din capitalul filialei, Curtea a evocat alte împrejurări, precum necontestarea influenței exercitate de societatea-mamă asupra politicii comerciale a filialei sale și reprezentarea comună a celor două societăți în cursul procedurii administrative, nu este mai puțin adevărat că astfel de împrejurări nu au fost evidențiate de Curte decât în scopul de a expune ansamblul elementelor pe care Tribunalul își întemeiease raționamentul, iar nu pentru a condiționa punerea în aplicare a prezumției menționate la punctul 60 din prezenta hotărâre de prezentarea unor indicii suplimentare referitoare la exercitarea în mod efectiv a unei influențe a societății-mamă.
- 63 Din ansamblul acestor considerații rezultă că Tribunalul nu a săvârșit nicio eroare de drept când a hotărât că, atunci când o societate-mamă deține 100 % din capitalul filialei sale, există o prezumție relativă potrivit căreia această societate-mamă exercită o influență decisivă asupra comportamentului filialei sale.

64 În consecință, întrucât în ceea ce privește imputabilitatea încălcării Comisia nu este ținută să prezinte, în etapa comunicării privind obiecțiunile, alte elemente decât proba referitoare la deținerea de către societatea-mamă a capitalului filialelor sale, argumentul recurentelor referitor la încălcarea dreptului la apărare nu poate fi primit.

65 În ceea ce privește critica referitoare la punctul 62 din hotărârea atacată, este suficient să se arate că din cuprinsul acestuia nu rezultă nicidecum că Tribunalul a redus posibilitățile de răsturnare a prezumției menționate la punctul 60 din prezenta hotărâre numai la cazurile în care ar fi fost emise directive de către societatea-mamă. Dimpotrivă, din cuprinsul punctelor 60 și 65 din hotărârea atacată rezultă că Tribunalul a adoptat o poziție relativ largă în această privință, în special hotărând că societății-mamă îi revine obligația de a supune aprecierii Tribunalului orice element referitor la legăturile organizatorice, economice și juridice dintre ea însăși și filiala sa de natură să demonstreze că nu constituie o singură entitate economică.

66 Rezultă că primul aspect al motivului unic invocat de recurente în susținerea recursului trebuie să fie respins ca nefondat.

Cu privire la al doilea aspect al motivului unic, întemeiat pe definirea eronată a noțiunii de politică comercială a filialei

— Argumentele părților

67 Potrivit recurentelor, Tribunalul a considerat în mod greșit că alte aspecte decât cele menționate la punctul 64 din hotărârea atacată intră în domeniul politicii comerciale a filialei asupra căreia societatea-mamă exercită o influență decisivă și că elementele

referitoare la legăturile organizatorice, economice, precum și juridice dintre societatea-mamă și filială ar fi relevante pentru a stabili autonomia acesteia din urmă.

- 68 Politica comercială s-ar referi la comportamentul pe piață și ar fi limitată la producerea de produse și de servicii, pe care o întreprindere le vinde potrivit anumitor condiții consumatorilor pe un teritoriu determinat și la un moment determinat. Aceasta nu ar implica alte aspecte.
- 69 Potrivit recurențelor, extinderea noțiunii de politică comercială dincolo de comportamentul filialei pe piață ar însemna introducerea unui sistem de răspundere independentă de culpă care ar fi contrar principiului răspunderii personale garantat de jurisprudența Curții.
- 70 Comisia susține că problema dacă trebuie reținută o definiție largă sau o definiție restrictivă a noțiunii de politică comercială este lipsită de relevanță în ceea ce privește stabilirea existenței unei întreprinderi unice pentru care Curtea ar lua în considerare mai degrabă legăturile economice și organizatorice existente între societăți.
- 71 În ceea ce privește argumentul referitor la introducerea unei răspunderi independente de culpă, Curtea consideră că nu există un principiu al răspunderii independente de culpă în dreptul comunitar al concurenței, dat fiind faptul că deciziile Comisiei nu impută societăților o răspundere decât dacă aceasta a fost dovedită. Nu ar fi contrar principiului răspunderii personale să se rețină răspunderea unei societăți-mamă ca urmare a acțiunilor unei filiale al cărei capital îl deține în proporție de 100 %.

— Aprecierea Curții

- 72 Astfel cum s-a arătat la punctul 58 din prezenta hotărâre, comportamentul unei filiale poate fi imputat societății-mamă atunci când, deși are personalitate juridică distinctă, această filială nu își stabilește în mod autonom comportamentul pe piață, ci aplică, în esență, instrucțiunile care îi sunt date de societatea-mamă.
- 73 De aici rezultă, astfel cum a arătat avocatul general la punctele 87-94 din concluziile prezentate, că acest comportament al filialei pe piață nu poate constitui singurul element care permite angajarea răspunderii societății-mamă, ci este numai unul dintre semnele existenței unei unități economice.
- 74 De asemenea, din cuprinsul aceluiași punct 58 din prezenta hotărâre rezultă că, pentru a determina dacă o filială își stabilește în mod autonom comportamentul pe piață, trebuie să se ia în considerare nu numai elementele enunțate la punctul 64 din hotărârea atacată, ci și ansamblul elementelor relevante referitoare la legăturile economice, organizatorice și juridice care unesc această filială de societatea-mamă, legături care pot varia în funcție de fiecare caz în parte și, în consecință, nu pot face obiectul unei enumerări exhaustive.
- 75 Rezultă că Tribunalul nu a săvârșit o eroare de drept în ceea ce privește domeniul în care se exercită influența societății-mamă asupra filialei sale.

76 Această concluzie nu este infirmată de argumentul recurentelor referitor la o răspundere independentă de culpă.

77 În această privință, trebuie să se arate că, astfel cum rezultă din cuprinsul punctului 56 din prezenta hotărâre, dreptul comunitar al concurenței se întemeiază pe principiul răspunderii personale a entității economice care a săvârșit încălcarea. Or, dacă societatea-mamă face parte din această unitate economică care, astfel cum se arată la punctul 55 din această hotărâre, poate fi constituită din mai multe persoane juridice, se consideră că această societate-mamă răspunde în solidar cu celelalte persoane juridice care constituie această unitate pentru încălcările dreptului concurenței. Astfel, chiar dacă societatea-mamă nu participă direct la încălcare, într-o astfel de ipoteză, aceasta exercită o influență decisivă asupra filialelor care au participat la încălcarea respectivă. De aici rezultă că, în acest context, răspunderea societății-mamă nu poate fi considerată o răspundere independentă de culpă.

78 În consecință, al doilea aspect al motivului unic invocat de recurente în susținerea recursului nu poate fi primit și, prin urmare, acest motiv trebuie să fie respins în întregime ca nefondat.

Cu privire la cheltuielile de judecată

79 Potrivit articolului 69 alineatul (2) din Regulamentul de procedură, aplicabil procedurii de recurs în temeiul articolului 118 din același regulament, partea care cade în pretenții este obligată, la cerere, la plata cheltuielilor de judecată. Întrucât Comisia a solicitat obligarea recurentelor la plata cheltuielilor de judecată, iar acestea au căzut în pretenții, se impune obligarea recurentelor la plata cheltuielilor de judecată.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a treia) declară și hotărăște:

- 1) **Respinge recursul.**

- 2) **Obligă Akzo Nobel NV, Akzo Nobel Nederland BV, Akzo Nobel Chemicals International BV, Akzo Nobel Chemicals BV și Akzo Nobel Functional Chemicals BV la plata cheltuielilor de judecată.**

Semnături